

Weisz Boglárka

A város a megyében

A városok a 14. századi megyei és nádori közgyűléseken *

A középkori magyar városok nem elzárt szigetekként léteztek a Magyar Királyságban, gazdasági, családi érdekeltségeik és kapcsolataik más városokhoz, a megye falvaihoz, az ország társadalmához kötötték őket. A városoknak a királysággal és a megyével fennálló kapcsolatát és annak jellegét jól mutathatja az ezekhez kötődő gyűléseken való részvételük, főként ha azokon a városok vagy polgáraik feletti ítélezésre vagy perbe vonásukra került sor, miközben azok joghatósága alól épp városi kiváltságaik vonták ki őket. A király avagy az általa megbízott személy irányította országos, a nádor avagy képviselője által, több megyének tartott nádori, illetve a megyésispán vezette *generalis congregatió*kon nemcsak ítélezésekre, perbe vonásokra került azonban sor. Ezek lehetőséget teremthettek a közügyek megismérésére, megvitatására, a mindennapi problémák, panaszok meghallgatására, jó esetben azok elintézésére, így a városoknak azokon való részvétele kiváltságos helyzetük ellenére elvárható, sőt érdekeikkel bizonyosan egybecsengett. A mindennapi élet, a szoros kapcsolat a városon kívüli világgal ráadásul olyan helyzeteket is teremthetett, melyek szinte már kötelezővé tették a városi polgár számára a részvételt a gyűléseken. A továbbiakban azt vizsgálom, hogy a városok vagy városi polgárok valóban megjelentek-e ezeken a gyűléseken, s ha igen, akkor annak milyen okai voltak, illetve a gyűlések milyen joghatósággal bírtak felettük.

1331-ben a soproniak panasszal fordultak uralkodójukhoz, I. Károlyhoz. Druget János nádor, a soproni ispán, a soproni szolgabírák és a soproni nemesek ugyanis arra kényszerítették őket, hogy a nádor költségeihez, élelmezéséhez és más behajtásokhoz járuljanak hozzá. A király – mivel a soproni *hospesek* és más városok *hospesei* nem tartoztak a nádor joghatósága alá, így nem kellett a nádor előtt megjelenniük („et obhoc iurisdiciose [!] palatinatui non debeant respondere”) – megtiltotta a mindenkori nádornak, a soproni ispánnak és a szolgabíráknak, hogy a soproniakat a Sopron megye nemessége által a nádor számára beszédett költségekhez, kivetésekhez, élelemhez való hozzájárulásra kényszerítsék; részvételükre mindebben csak akkor volt lehetőség, ha arra önként vállalkoztak.¹ Még ugyanezen a napon, a fenti oklevél kiállítását követően az uralkodó

* A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont (MTA BTK) Lendület Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoportjának (LP2015-4/2015) munkálatai keretében készült.

¹ Szócs 2014: 160–161; Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 59–60 (Anjou oklt. XV. 348. sz.). Az oklevelet a soproniak 1342-ben a győri káptalannal átfiratják, mint ahogy ugyanezen a napon több más oklevelüket is (Anjou oklt. XXVI. 75–77. sz.).

– hasonló tartalommal – oklevelet intézett a soproni ispánhoz, a szolgabírákhoz és a nemesekhez is. E szerint a polgárok arról számoltak be az uralkodónak, hogy amikor Druget János nádor ügyei miatt területükre („in partes illas”) ment, a megye a várost, szabadsága ellenére („contra libertate ipsorum”), a nádor kiadásaihoz való hozzájárulásra kényszerítette. A város azonban mentes a nádor joghatósága alól, nem köteles őt vendégül látni, hacsak azt nem ők maguk akarják. Éppen ezért a király azt parancsolta: a jövőben a megye ne zaklassa a várost ilyesféle költségekkel, kivetésekkel vagy adókkal.² Az ügy háttérében az állt, hogy Druget János 1331. június 27-től Sopron megye számára Hegykő falu mellett nádori közgyűlést (*congregatio generale*) tartott,³ és a soproniaknak vélhetően az ekkor felmerülő kiadásokhoz kellett hozzájárulniuk. A soproni polgárok, más városok polgáraihoz hasonlóan,⁴ valóban mentesek voltak a nádor joghatósága alól, hiszen már 1277. évi kiváltságlevelük is felmentette őket – a fehérvári polgárokhoz és a királyság más *hospesei*hez hasonlóan – minden báró, különösen a soproni ispán joghatósága alól, és meghagyta, hogy minden ügyükben a Szent György-napkor választott bíró ítélkezzen.⁵ A privilégiumot változtatás nélkül I. Károly maga is megerősítette 1317-ben és 1327-ben.⁶ Ennek ellenére ismert, hogy amikor IV. László Csák Máté nádort a gonosztevők felkutatására küldte, és Sopron városában 1278-ban⁷ a gyűlésre (*congregatio*) érkező nemesek és alacsonyabb helyzetű emberek közül Velud fia Belud egy Péter nevű soproni polgárt (*civis*) gonosztevőnek és rablónak („malefactor et depredator regni”) kiáltott ki, a nádor halálra ítélte Pétert társaival együtt, szőlőjét pedig Beludnak adta Péter tartozása fejében.⁸ Az adat megítélésénél talán nem hagyható figyelmen kívül, hogy a nádori *congregatiók* még épp csak ez időszakban alakulnak ki,⁹ Máté nádort pedig a király küldte helyetteseként a latrok felkutatására.¹⁰ A soproniak egy évvel korábbi kiváltságlevele értelmében azonban még ebben az esetben is az lett volna elvárható, hogy a polgárt soproni bíró előtt perlik be, ez utóbbinak ítélethozatalban tanúsított vonakodása esetén pedig a bírót a király elé citálják. A város érvelése 1331-ben a király előtt teljesen világos: ha nem tar-

² CD VIII/3. 530–503 (Anjou oklt. XV. 349. sz.).

³ Anjou oklt. XV. 248. sz.

⁴ Vö. Szócs 2014: 158–160; Weisz 2016: 191.

⁵ „Preterea volumus, quod iidem cives a iurisdictione et potestate ac iudicio omnium baronum nostrorum et specialiter comitum Suprvniensium pro tempore constitutorum exempti penitus et excepti habeantur ita, quod omnes causas tam maiores, quam minores, quam super efusione sanguinum vel homicidii inter ipsos emergentes villicus ipsorum pro tempore constitutus, quem iidem cives communiter in festo Sancti Georgii elegerint, iudicet et decernat more civium Albensium et aliorum hospitem in regno nostro existentium et si idem villicus in facienda iustitia negligens fuerit, non reus, sed villicus ad nostram presentiam evocetur et nos personaliter decernemus de causis eorumdem” (EFHU III/2. 69).

⁶ RA 2809. sz.

⁷ Vö. Szócs 2014: 171–172.

⁸ HO V. 63–64 (RP 195. sz.).

⁹ Zsoldos 2003: 791–803.

¹⁰ CD V/2. 477 (RP 192. sz.).

toznak a nádor joghatósága alá, és így nem kötelesek előtte megjelenni, akkor, ha a nádor közgyűlést tart a megyében, annak költségeiben sem kötelesek osztozni a megye nemeseivel.¹¹ Sopron egészen Pozsonyig küldte bíróját és két esküdtjét az uralkodóhoz, hogy a fentebbi oklevél kiállítását elérjék, sőt, a fennmaradt oklevelek arról tanúskodnak, hogy más ügyben nem is jártak el ekkor a királynál. Ez utóbbi jól mutatja, mennyire fontos volt a település számára, hogy elérjék és írásba foglalják ezt a mentességet. Nem tudható, mekkora teherről volt szó, valószínűleg azt sem tudjuk, hogy a nádori közgyűlés mennyi időt vett igénybe, de ekkor legalább négy napig tartott, mert annak negyedik napjáról (június 30.) is ismerünk a nádor által kiállított oklevelet;¹² július 15-én a nádor már bizonyosan Budán tartózkodott.¹³ Az is tudható, hogy Valkó megye 1330-ban 60 márkát adott Druget János nádornak,¹⁴ míg Sáros megyében a nádor élélmzésére I. Károly idejében 36 márkát volt szokás fizetni.¹⁵ Azaz az összegek megyénként eltérőek voltak. Az is kivehető az adatokból, hogy az ellátmányt a megye még azt megelőzően gyűjtötte be, hogy a nádor a közgyűlés megtartását megkezdte volna. Összegét és a fizetés határidejét a nádor határozta meg, és abban az esetben, ha valaki annak megfizetését elmulasztotta, azt a nádor bírsággal sújthatta.¹⁶

Gábor Gyula szerint a megyei közgyűléseken a városoknak is részt kellett venniük, és ezt csak abban az esetben mulaszthatták el, ha felmentéssel bírtak ezzel kapcsolatosan.¹⁷ Istváni Géza nemcsak elfogadta Gábor véleményét, de azt érvényesnek tekintette a nádori közgyűlésekre is; igaz, megjegyezte, hogy a városok nagy részének mentessége volt a részvétel alól, és a 14. század végére kizárólag a nemesek megjelenése lehetett kötelező érvényű.¹⁸ Véleményük alapja, hogy a gyűlések meghívója a nemesek mellett bármilyen állapotú embereknek („nobiles et alterius cuiusvis status et conditionis homines”) is szólt, és ez utóbbiak a városi polgárok is beletartoztak.

Az szinte bizonyos, hogy a városok az országos gyűléseken kötelesek voltak képviseltetni magukat.¹⁹ Legalábbis erre utal Eperjes, Sáros és Kisszeben 1299.

¹¹ Máté nádor 1278-ban Sopronban tartotta gyűlését, ahogy 1335-ben Druget Vilmos nádor is (Nagy [szerk.] 1889–1891: I. 135. sz.). Az 1330-as évek második felétől azonban a nádori és a megyei *congregatio*knak hosszú ideig Hegykő, majd az 1350-es évek második felétől Csepreg adott helyet. 1339: Anjou oklt. XXIII. 99. sz.; 1341: Anjou oklt. XXV. 337. sz.; 1343: Anjou oklt. XXVII. 109. sz.; 1344: Anjou oklt. XXVIII. 709–710. sz.; 1350: Anjou oklt. XXXIV. 465. sz.; 1351: Anjou oklt. XXXV. 157. sz.; 1358: Anjou oklt. XLII. 1014. sz.; 1366: Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 367. sz.; 1368: I. 374; 1377: I. 442.

¹² Anjou oklt. XV. 248. sz.

¹³ Anjou oklt. XV. 281. sz.

¹⁴ Szócs 2014: 256–257.

¹⁵ CD IX/2. 56.

¹⁶ Vö. Szócs 2014: 255–257.

¹⁷ Gábor 1908: 38. Az évente tartott 14. századi megyei közgyűlésekhez: Holub 1929: 192–204; C. Tóth 2008: 142; Kádas 2019: 41–43.

¹⁸ Istváni 1939: 70–72.

¹⁹ Kubinyi András és Gerics József vitáját a városok országgyűlési jelenlétéről jelen tanulmányban nem kívánom újrainyitni.

évi kiváltságlevelének azon passzusa, mely felmenti őket a királyi gyűlésekre („ad congregationem regni nostri generalem”) menetel alól.²⁰ A kiváltságot 1314-ben meg is erősítette I. Károly, majd 1324-ben megismételte a városoknak adott új kiváltságlevelében, és ez utóbbit fia, I. Lajos is megerősítette 1361-ben.²¹ Egy ilyen jellegű felmentésnek csak abban az esetben volt értelme, ha a városoknak egyébként kötelessége lett volna megjelenni az országos gyűléseken. Éppen ezért érdemes megnézni, ott voltak-e a városok képviselői az országgyűléseken az Anjou-korban, avagy sem.²² Amikor I. Károly 1318-ban úgy döntött, Rákoson július 1-jén *generalis congregatió*t tart a főpapokkal és a bárókkal, felszólított mindenkit, aki az ország részének tekinti magát („omnes et singulos, qui se regni nostri membra existimant”), hogy menjenek oda.²³ Az országgyűlés célja a király oklevele szerint a jogok megvizsgálása volt,²⁴ így a részvétel mindenkinek érdekében állt, aki kiváltsággal bírt, így a városoknak is. Sajnálatos módon azonban egyedül a zágrábi püspök által bemutatott kiváltságok megerősítéséről maradt fenn oklevél,²⁵ más egyház, világi előkelő, valamint a téma szempontjából érdekes városok tekintetében nem rendelkezünk adattal. Több olyan országos gyűlés volt azonban, ahol ki lehet mutatni város jelenlétét. Az 1310 augusztusában Fehérvárott tartott országos gyűlésen (*congregatio regni*) a gréci polgárok bizonyosan jelen voltak,²⁶ az 1320. november 1-jén I. Károly távollétében tartott országos gyűlésen a fehérvári polgárok kérték és kapták meg országos vámmenteségükre vonatkozó kiváltságuk megerősítését.²⁷ Az esztergomi bíró és a gyűlésen lévő esküdtek, akiknek az uralkodó oklevele szerint kiváltságleveleiket itt kellett volna bemutatniuk, a király távolléte miatt erre nem voltak hajlandóak, így azt a következő, 1321. június 14-én Fehérvárott tartandó országgyűlésre („ad futuram congregationem regni”) halasztották.²⁸ Az esztergomi káptalan és a polgárok ügyében hosszas huzavonát követően 1365. szeptember 13-án, a Székesfehérvárott tartott gyűlésen hoztak ítéletet.²⁹ 1336-ban a Fehérvárott az ország-lakosok számára tartott *generalis congregatió*n a nagyszombatiak is jelen voltak: a gyűlés napján tiltakoztak a fehérvári káptalan előtt Druget Vilmos nádorral szemben.³⁰ A példák száma még tovább szaporítható, ha megvizsgáljuk, hogy a gyűlés időpontjának környékén tartózkodtak-e a városok képviselői a gyűlés-

²⁰ Iványi (szerk.) 1931–1932: I. 11. sz.

²¹ Iványi (szerk.) 1931–1932: I. 11, 15, 67. sz.

²² A 14. századi országgyűlések listájához: Zsoldos 2018: 615–625; C. Tóth 2019.

²³ CD VIII/2. 164 (Anjou oklt. V. 65. sz.).

²⁴ Zsoldos Attila meggyőző érvelése szerint az országos gyűlés összehívása háttérben a főpapok ténykedése állt, annak érdekében, hogy az uralkodó orvosolja sérelmeiket (Zsoldos 2018: 616–617).

²⁵ Anjou oklt. V. 191–192. sz. Vö. Holub 1958: 102.

²⁶ Anjou oklt. II. 947–948. Az országos gyűlés időpontjára: MNL OL DL 40 330.

²⁷ Anjou oklt. V. 927. sz. Részletesen: Zsoldos–Neumann 2010: 23–25.

²⁸ MES II. 785 (Anjou oklt. V. 919, 924. sz.).

²⁹ CD IX/3. 471–472.

³⁰ MNL OL DF 279 568 (Anjou oklt. XX. 337. sz.); Zsoldos 2018: 620.

nek helyt adó településen.³¹ A gyűléseken való részvétel természetesen a városok érdekeit szolgálta, nemcsak azért, mert így első kézből juthattak információkhoz, hanem mert ilyenkor viszonylag könnyen elintézhették ügyeiket,³² a 14. századi források azonban arra utalnak, hogy döntési jogkörük nem volt, az csak a főpapat és a bárókat illette meg.

Az 1331. évi oklevél alapján feltételezhetjük, hogy a soproni polgároknak – más városok lakóihoz hasonlóan – nem volt kötelességük részt venni a nádori közgyűléseken, mivel nem tartoztak a nádor joghatósága alá, és az ellenük fellépőknek nem ott, hanem a városi bíróság előtt kellett keresniük az igazukat.³³ 1366. június 1-től Kont Miklós nádor (aki ekkor soproni ispán is volt) Csepreg mellett nádori közgyűlést tartott Sopron megye nemesei számára („in congregatione nostra generalis universitatis nobilium comitatus Soproniensis”), majd annak végeztével Sopronban időzött egy ideig. Minden bizonnyal itt győzte meg a város arról, hogy elismerje: a város polgárait nem az ország szokásjoga, hanem a város joga vonatkozik, azaz őket perelni csak a város joga alapján lehet.³⁴ Ennek ellenére az is egyértelműen kijelenthető, hogy a város, sőt a városi polgárok sem voltak képesek kivonni magukat a nádori, sőt a megyei közgyűlések alól sem, mivel egyre több olyan birtokkal rendelkeztek a megyékben, amelyeket nemesi jogon bírtak, illetőleg magának a városnak vagy polgárának is lehetett ügye a megyével vagy gondja a megye nemességével. Emiatt mégiscsak részt kellett venniük a *congregatió*kon, sőt, az adatok hallgatása ellenére mint nemesi birtokokkal rendelkezőknek kötelező lehetett a megjelenésük, avagy felszólításra bizonyos napon belül meg kellett jelenniük.³⁵ Ezekben az esetekben azonban nem egyszerűen mint város vagy polgár voltak jelen, hanem mint nemesi birtokkal rendelkezők. Így vett részt az 1347. évi nádori gyűlésen Jakab pozsonyi városbíró is, aki más nemesekkel és Treutel Miklós pozsonyi ispánnal elérte, hogy a nádor a büntetés alól felmentse a király egyik udvarnokát.³⁶

A városok vagy polgáraik megjelenése a közgyűléseken lehetett annak a következménye, hogy a tulajdonukban lévő birtokot vagy egyéb, a megye valamely területén lévő jogukat védelmezni kellett. A Pozsony és Moson megye nemesei számára Pozsony városa mellett tartott, 1358. szeptember 17-én kezdődő nádori közgyűlés hatodik napján (szeptember 22.) Jakus pozsonyi bíró bemutatta I. Lajos 1355. január 25-én kelt oklevelét, amit Kont Miklós nádor át is írt.³⁷ Az uralkodó oklevelében kizárólagos vásárlási és zálogba vevési jogot biztosított Pozsony város polgárainak és *hospeseinek* a heiligenkreuzi apátság Prá-

³¹ Például C. Tóth 2019; 1351 decemberében a szebeniek képviselője Budán tartózkodik, és a királytól a szebeniek letartóztatása tilalmára vonatkozó oklevél kibocsátását kéri (Anjou oklt. XXXV. 787. sz.).

³² Vö. Holub 1958: 99; H. Németh 2013: 153; C. Tóth 2019.

³³ Szócs 2014: 158–161.

³⁴ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 139–140. A gyűlés helyéről: Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 367.

³⁵ Vö. Tringli 2009: 506–507.

³⁶ MNL OL DF 251 811 (Anjou oklt. XXXI. 397. sz.).

³⁷ MNL OL DF 238 767.

csón birtokára és bármely más birtokára és szőlőjére Pozsony városában vagy annak határain belül.³⁸ Bár Kont Miklós nem említette, de ugyanezen a napon a király erről a döntéséről az apátságot is értesítette.³⁹ Az uralkodó oklevele alapján Jakus bíró Pozsony város összes *hospese* és polgára nevében („in personis universorum civium et hospitum de eodem”) megtiltotta az apátságnak, hogy ezeket a birtokokat és szőlőket eladja vagy zálogba adja, másoknak pedig azt, hogy azokat megvásárolják vagy zálogba vegyék. Ennek jogosságát, a királyi oklevelet látva, a nádor is elismerte.⁴⁰ Ugyanezen nádori gyűlésen Kálmán heiligenkreuzi apát is felszólalt Prácson birtok ügyében, mert szerinte a birtok határain belül Szentgyörgyi Péter illetéktelenül használt egy részt.⁴¹ Feltételezhető, hogy éppen ezen rész miatt emelt szót a pozsonyi bíró is, és az ügy háttérében egyértelműen a szőlőbirtokok álltak. Jakus bíró azonban nemcsak Prácson, hanem az azzal szomszédos Szőlős birtok ügyében is eljár a polgárok és a *hospesek* nevében. Állítása szerint a város Szőlős birtokát a pozsonyi káptalan és Szentgyörgyi Péter már 10 éve használta; ők azonban tagadták mindezt. A nádor határjárást rendelt el, melynek során több ellentmondás is felszínre került, így Kont Miklós a döntést későbbi időpontra halasztotta.⁴²

1366-ban, a május 25-én kezdődő, Vasvár mellett tartott nádori közgyűlésen Vörös (*Rufus*) Jakab bíró a város nevében („in sua et aliorum hospitum de eadem”) felállt, és elmondta, hogy Hídvégi János és András elfoglalta és használja a városnak a Holt-Rába melletti Nagyrét nevű rétyét és a város erdejét. A nádor az ügyet elbírálásra a királyi kúriába helyezte át, ahol hosszabb ideig elhúzódó pereskedés vette kezdetét, mely csak 1372-ben fejeződött be. A hídvégiek hiába állították, hogy az általuk használt területek Hídvég birtokhoz tartoznak, hiába bizonyították, hogy az Árpád-kor óta szabadon használhatják a Rába erdőt (disznótizedet nem kell fizetniük, állataik szabadon legelhetnek, fát szabadon vághatnak),⁴³ Vasvár városával szemben ez nem volt elég, így területeket vesztek.⁴⁴

A fentebb említett, 1366. évi, Sopron megye nemesei számára („in congregatione nostra generali universitatis nobilium comitatus Soproniensis”) tartott nádori közgyűlés negyedik napján, június 4-én, János soproni bíró és Peuhul István soproni polgármester felállt, és Sopron város lakói nevében tiltakozott a nádor előtt, hogy Csornai Lőrinc fiai, István zágrábi püspök és János, Hegykő, Hidegség, Homok, Boz, Prubach és Csákány (Donnerskirchen) falvakat az ezekben a falvakban a Fertő tavon szedett vámmal együtt királyi adományba kérték, jóllehet a vámoknak a felét régi királyi adományként Sopron városa birtokolja. A testvérek ezenkívül elfoglalták a városi vámrészt is, és annak jövedelmét

³⁸ MNL OL DF 238 745.

³⁹ MNL OL DF 238 746.

⁴⁰ MNL OL DF 238 767.

⁴¹ MNL OL DF 238 783.

⁴² MNL OL DF 238 768.

⁴³ HO VI. 351; Anjou oklt. X. 7. sz.

⁴⁴ MNL OL DL 91 792.

maguknak szedik be.⁴⁵ A város a fertői vám felét már IV. Béla király adománya óta bírta,⁴⁶ és bár az 1350-es években ezt (véltetően egy rövid időre) elveszítették, a vámrész birtoklását I. Lajos király is megerősítette 1353-ban.⁴⁷

1366. február 23-án a pannonhalmi konvent előtt soproni János fia János, az esztergomi káptalan előtt pedig Pertran soproni jegyző tiltakozott az egész város nevében, hogy a király a fertői vám felét új adományként István zágrábi püspöknek adományozza; az oklevél pedig felhívta a püspök és testvérei figyelmét a rendelkezés tiszteletben tartására.⁴⁸ A későbbiekből annyi tudható, hogy 1385-ben Mária királynő megintette a Kanizsaiakat, mert hegykői vámosaik kifosztották a soproniakat.⁴⁹ Jóllehet ez az adat arra nem elégséges, hogy megkérdőjelezze, vajon a soproniak ténylegesen birtokolták-e a fél vámot, az azonban talán kijelenthető, hogy leginkább ezt sejteti. A fertői vám fele miatt a soproniak a későbbiekben is többször kerültek szembe a Kanizsaiakkal,⁵⁰ és véltetően ez a korábbi időszakokban sem volt másként.

A Kont Miklós által Pozsony és Moson megyéknek Pozsony városa mellett, 1366. június 1-jei kezdettel⁵¹ tartott nádori közgyűlés hatodik napján (június 6.) Jakab egykori pozsonyi bíró fiai, István és Pál azt kérték, hogy a Szent Márton egyház és tér, valamint Misérd birtok egy darabja ügyében, amire a pannonhalmi egyház igényt tart, tudják meg az igazságot. A szolgabírák és a megye esküdt ülnökei azt állították, hogy mindezek egykor Hertel fia István pozsonyi polgár tulajdonában voltak,⁵² és mivel ő örökös nélkül halt meg, a birtokrész a királyra szállt; ő pedig Jakab egykori pozsonyi bírónak adományozta azt, ennek révén bírta egészen mostanáig zavartalanul István és Pál is.⁵³ Misérd birtokot Jakab

⁴⁵ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 137.

⁴⁶ Weisz 2013: 160–162.

⁴⁷ Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 241.

⁴⁸ Dreska (szerk.) 2007: I. 137; Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 136.

⁴⁹ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 210. 1427-ben a purbachí vámosoknak ír levelet Sopron, hogy vámot ne követeljenek polgártársaiktól, mert erre vonatkozóan királyi oklevéllel bírnak (Házi [szerk.] 1921–1943: I/2. 335).

⁵⁰ 1457: Házi (szerk.) 1921–1943: I/4. 242; 1524: Házi (szerk.) 1921–1943: II/6. 345–346.

⁵¹ A pozsonyi nádori gyűlésről ránk maradt oklevelek a gyűlés időpontjaként „feria secunda post octavas Penthecostes”-t adják meg, amiből az következik, hogy a soproni és a pozsonyi gyűlések ez évben egy időpontban zajlottak. Abból kiindulva, hogy a nádor egyszerre nem vehetett részt két gyűlésen, Gábor Gyula hibásnak gondolta az időpontot, és a „post quindenas” olvasat helyességét tételezte fel, így a pozsonyi gyűlés kezdetét június 8-ára tette (Gábor 1908: 134). Javítása azonban nem szükséges, mivel elképzelhető, hogy valóban egy időpontban tartották ezeket a gyűléseket. A nádor 1366. május 29-én, május 31-én és 1366. június 1-jén Visegrádról keltez (MNL OL DL 41 658, DL 91 727, DL 52 093), így véltetően nem személyesen tartotta a gyűléseket. Ráadásul a Győr és Moson megyéknek, valamint Vas megyének rendezett gyűléseket is ugyanazon időpontban tartották ez évben, Vasváron és Győrben is május 25-i kezdettel. Győrre: MNL OL DF 278 158, DF263 608, DF 207 298; Vasvárra: MNL OL DF 209 183, DF 279 108, DL 91 786.

⁵² Misérdet 1294-ben adományozta III. András Hertel (Herkulin) pozsonyi bírónak (ÁÚO V. 96–97). Ezt Hertel fia István kérésére I. Károly 1323-ban meg is erősítette (Anjou oklt. VII. 110. sz.).

⁵³ Békefi 1891: 355–356.

pozsonyi bíró⁵⁴ 1349-ben kapta meg adományként I. Lajostól,⁵⁵ és az uralkodó 1365-ben István és Pál kérésére át is írta a Misérd birtokba történő beiktatásra és a határjárására vonatkozó oklevelet.⁵⁶ Úgy tűnik, a későbbiekben valóban békeségben birtokolták a testvérek Misérdet, Pál a saját részét 1384-ben adta zálogba,⁵⁷ míg István 1389-ben még onnan keltez egy levelet.⁵⁸ A 15. század elején azonban a birtok a Szentgyörgyiek kezére jutott.⁵⁹

Az uralkodó is felszólíthatta a közgyűlést a város jogainak megvédésére. Így tett 1377. december 12-én I. Lajos is, amikor Tamás nádori ítélmesternek, Szécsényi Frank soproni ispánnak (akit az oklevél csak vasi ispánként említ), Simon királynéi kancellárnak, Osl fia Jánosnak és Miklós fia Miklósnak meghagyta, hogy a Sopron megyében az általuk tartott nádori közgyűlésen (*congregatio palatinali*) a soproni polgároknak és *hospesek*nek szolgáltatassanak igazságot „a város jogának elfoglalása és birtokbavétele” ügyében („ex parte omnium occupancium et detencium iuris ipsius civitatis nostre”).⁶⁰ A közgyűlést végül 1377. december 14-től tartották Csepregen;⁶¹ azt azonban, hogy ott a soproni polgároknak milyen ügyei és kikkel szemben kerültek elő, azaz „a város jogának elfoglalása” egy birtokra, avagy valamely, a megyében bírt jövedelmére vonatkozott-e, a források már nem őrizték meg a számunkra.

A városok vagy polgáraik egy-egy megyében fekvő birtok(ok)ra vonatkozó oklevele(ke)t, adásvételt meg is erősíthették a közgyűlések alkalmával. Így tett Vörös (*Rufus*) Jakab vasvári bíró is 1366-ban, amikor a május 25-én kezdődő, Vasvár mellett tartott nádori közgyűlés hatodik napján (május 30.) két oklevél átírását kérte. Az egyiket maga a város állította ki 1362-ben; ez arról számolt be, hogy a város az egyik polgára által a helyi plébánia építésére és javítására az egyháznak adott malmot a felújítás befejezése érdekében eladta két vasvári polgárnak, mégpedig Mihály fiainak.⁶² Az adásvételről 1363-ban a vasvári káptalan állított ki oklevelet.⁶³ Miután a nádor mindkét privilégiumot sértetlennek („non abrasas, no cancellatas, non in aliqua sui parte viciatas”) találta, Jakab kérésére átírta azokat.⁶⁴ Mihály egyik fia – ahogy az a vasvári káptalan okleveléből kiderül – történetesen maga Vörös (*Rufus*) Jakab volt.

A városokkal és a polgárokkal szemben fel is lehetett lépni ezeken a gyűléseken, jöllehet ezekben az esetekben jelenlétüket a *congregatió*n igazolni nem lehet.

⁵⁴ Személyére: Surányi 1964: 176–180.

⁵⁵ MNL OL DL 4051 (Anjou oklt. XXIII. 397. sz.). Vö. Anjou oklt. XXIII. 431, 432, 539. sz.

⁵⁶ Békefi 1891: 352–354. Ugyanakkor az is tudható, hogy a birtok egy részére lánytestvéreik is jogot formáltak. Vö. Anjou oklt. XLVII. 134, 583, 608. sz.

⁵⁷ MNL OL DL 7118.

⁵⁸ MNL OL DL 42 411.

⁵⁹ Vö. ZsO II/1. 4506; ZsO II/2. 6170, 7704. sz.

⁶⁰ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 173.

⁶¹ Nagy (szerk.) 1889–1891: I. 442.

⁶² MNL OL DL 91 578, DL 91 726.

⁶³ MNL OL DL 91 726 (Anjou oklt. XLVII. 149. sz.).

⁶⁴ MNL OL DL 91 726.

Így tett Szentgyörgyi Péter is, aki a Druget Vilmos nádor által 1341. november 6-i kezdettel, Pozsony és Moson megyék számára Pozsony városa mellett megtartott nádori közgyűlés harmadik napján azzal a panasszal élt Jakab pozsonyi városbíróval mint csallói vámossal („nunc tributarius de Challow”) szemben, hogy az Éberhart birtokára tartó iványi jobbágyságot, akik házi használatra szánt dolgáikkal úton voltak, a csallói vámhoz („tributum de Challow”) kényszeríti szabadságaik ellenére. A nádor a megye szolgabíráival, az esküdt ülnökökkel és a nemesekkel úgy ítélte meg, hogy mivel a jobbágyok az egyik birtokról a másikra vám fizetése nélkül átmehetnek, ezért a csallói vámszedők nem kényszeríthetik a vámhoz őket.⁶⁵ Kérdés, mit értettek a csallói rév alatt. Korábban arra gondoltam, hogy a név a későbbi Felrév helyén működő vámra vonatkozott, melynek fizetése alól a pozsonyiak mentességet élveztek.⁶⁶ Valószínű azonban, hogy mindkét esetben a Vereknýéhez tartozó alrévről (*portus inferior*) van szó.⁶⁷ Jakab pozsonyi bírónak ugyanis 1349-ben bizonyosan voltak vámszedői Vereknýén, mert ebben az évben Csanád esztergomi érseknek a kérésére beleegyezett abba, hogy az érsek jobbágyságot csak a kereskedelmi áruk után fizessenek vámot, saját eladásra szánt boruk, gabonájuk és állataik után azonban nem.⁶⁸ Maga a vám nem Jakab bíróról volt, hanem a királynéé, viszont Jakab *officiolatusa* alá tartozott,⁶⁹ és 1352-ben Jakab pozsonyi bírónak az uralkodótól a vám védelmét kérte, mivel a kereskedők azt elkerülték.⁷⁰ Ha a nádor oklevelében felhozott csallói vám és a vereknýei vám mégsem lenne azonos egymással, akkor is olyan vámszedőhelyről van szó, mely a városon kívül esett, így az ott történtek ügyében nem a város előtt kellett fellépni.

További adatok is alátámasztják ennek a lehetséges motivációnak az érvényesülését a gyakorlatban. Amikor 1363. április 5-én Garadna faluban Perényi Péter abaúji ispán és a négy szolgabíró a kamarahaszna ügyében *generalis congregatiót* tartott a megyének, Bárcai Miklós fia, Bárcai Mikó fiai és Bárcai Tamás fia megtiltották, hogy Demeter széplaki apát a szomszédságukban lévő Lebenye birtokot eladja vagy zálogba adja, és mindenkit óva intettek annak elfoglalásától, különösen György kassai polgárt („civis de Cassa”).⁷¹ A Garai Miklós nádor által 1381. augusztus 5-től az Abaúj és Sáros megyéknek Kassa mellett tartott nádori közgyűlés nyolcadik napján (augusztus 12.) Bárcai Mikó fiai és Bárcai Tamás

⁶⁵ AO IV. 167 (Anjou oklt. XXV. 777. sz.).

⁶⁶ Weisz 2013: 105.

⁶⁷ Vö. Weisz 2013: 431–432. A két rév azonosságát támaszthatja alá, hogy amikor 1375-ben I. Lajos megerősítette a pozsonyiak – még III. András királytól kapott – vámmentességét, külön kiemelte a pozsonyi révet Hainburg felé, a Csalló révét, Szőlőst, a Morva folyó átkelőjét és a Pozsony megyei vámosokat, a vámmentesség figyelembe vételére pedig különösképpen a pozsonyi és a vereknýei vámosokat szólította fel (CD IX/7. 373). Vereknýét alrévvel együtt 1392-ben ajándékozta Zsigmond Pozsony városának (MNL OL DF 239 114). A pozsonyiak vámmentességére: Weisz 2013: 318; Kovács 2016: 341–366.

⁶⁸ CD IX/1. 736–737 (Anjou oklt. XXXIII. 439. sz.).

⁶⁹ A vereknýei vámot 1378-ban is Pozsony városa bérelte (CD IX/5. 268).

⁷⁰ CD IX/7. 112–113 (Anjou oklt. XXXVI. 682. sz.).

⁷¹ MNL OL DL 60 292 (Anjou oklt. XLVII. 156. sz.).

fiai megtiltották Kassa város minden lakójának („universes cives et hospites de Cassa”) és mindenki másnak, hogy elfoglalják a *Harycha* birtok határain belül lévő földrészt.⁷²

Előfordulhatott az az eset is, hogy egy hosszan elnyúló pereskedés egyik, de nem kiinduló állomása volt a közgyűlés. 1334-ben Druget Vilmos Zemplén és Ung megyék számára, Patak városa mellett tartott nádori közgyűlésén kellett a pataki *hospesek*nek és polgároknak, valamint az olasz nemeseknek bemutatniuk okleveleiket, hogy a két település közötti határ ügyében kialakult vita végre nyugvópontra jusson. A pataki *hospesek* a szabadságaikra vonatkozó okleveleket mutatták be, míg az olaszok azokat, amelyekkel birtokukba vették a települést. Egyik oklevél sem tartalmazott azonban a határokról vonatkozó adatokat. A nádor Patak város 24 *senior*jával akarta a határokat bejárni, és új határjeleket felállítani, ebbe azonban egyik fél sem ment bele. A nádor végül – mivel Patak királynéi város volt, Olaszit pedig a király adományozta a nemeseknek – a pert a királyi jelenlét elé küldte.⁷³ Milyen okleveleket mutathattak be a felek a közgyűlésen? Valójában nem tudható. Imre király 1201-ben adott kiváltságlevelet a Szent Miklós-egyház mellett élő pataki *hospesek* („hospites de Potok apud ecclesiam Sancti Nicolai commorantes”) számára,⁷⁴ amit V. István 1272-ben a Patak melletti olasz falu *hospesei* kérésére („cives et hospites nostri de villa Olaszi prope Potok”) mint saját kiváltságlevelüket írta át.⁷⁵ Azaz az 1201. évi kiváltságlevél voltaképpen az olasz *hospesek* oklevele volt,⁷⁶ ennek ellenére feltehető, hogy a patakiak Imre király kiváltságlevelét mutatták be. Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy I. Károlytól vagy feleségétől, Erzsébettől kaptak oklevelet, esetleg az után, hogy a várost a királyné megkapta adományként. A város ugyanis 1334 előtt Erzsébet királyné tulajdonába került, és abban is maradt az egész Anjoukoron át. Olaszi birtokot I. Károly adományozta el 1317–1321 között Feldricus fiainak,⁷⁷ így az olasz nemesek az erre vonatkozó privilégiumukat mutathatták be. Az ügy később a királynéi jelenlét elé került, és hosszabb ideig folytatódott, majd 1347. november 14-én Erzsébet királyné a Balázs fia Pál és Feudruch fia László olasz nemesek, valamint Patak város polgárai közötti ügyben úgy rendelkezett, hogy az egri káptalan a polgárok által bemutatott oklevél alapján jelölje ki a határt, amit akkor is meg kell tennie, ha a polgárok mégsem mutatnának be oklevelet;⁷⁸ ám bár az nem derül ki a parancslevélből, hogy ez utóbbi esetben a vitatott határ megállapítására miként kerülne sor. I. Lajos ugyanezen a napon azonos tartalommal szintén oklevelet intézett az egri káptalanhoz.⁷⁹ A pataki

⁷² MNL OL DL 83 380.

⁷³ Döry et al. (szerk.) 1871–1931: I. 436–437 (Anjou oklt. XVIII. 427. sz.).

⁷⁴ EFHU III/2. 21–22.

⁷⁵ CD V/1. 181–183. Ezt IV. László is átírta 1285-ben, ismételten az olaszok kérésére (CD V/3. 295).

⁷⁶ Részletesen: Szűcs 1993: 5.

⁷⁷ Anjou oklt. 918. sz. Az adományozás időpontjához: Szűcs 1993: 150. jegyzet.

⁷⁸ MNL OL DL 31 255 (Anjou oklt. XXXI. 1055. sz.).

⁷⁹ AO V. 159–160 (Anjou oklt. XXXI. 1054. sz.).

polgárok Erzsébetnek egy olyan, I. Károly által megerősített oklevelét mutatták be, mely szerint a királyné vizsgálatot folytatott le, s ennek során a turóci, sági, leleszi és bozóki premontreiek megállapították, hogy Patak és Olaszi között a határ a Darnó patak; a határjelek azonban nem szerepeltek az oklevélben. Ezzel szemben az olaszi nemesek megmutatták a határjeleket, és még az idősebb pataki polgárok is azt vallották, hogy a határ valóban ott húzódott Pataki és Olaszi között, ahol a nemesek mutatták, nem pedig a Darnó patak mentén. A káptalan azt is tudatta a királynéval, hogy ha a patak lenne a határ, akkor Olaszi fele és a nemesek jogainak nagyobbik része a városhoz kerülne.⁸⁰ A káptalan a jelentést a királynak is megtette.⁸¹ Az ügy végkimenetelét nem ismerjük.

Kivételes esetben az is megtörtént, hogy a város mint városi közösség ment el és kért szót a közgyűlésen annak érdekében, hogy egy-egy kiváltságának, jelesül vámmentességének az adott területen érvényt tudjon szerezni.⁸² 1351. augusztus 1-től Zsámboki Miklós nádor Gelénesen Szatmár és Ugocsa megye számára tartott nádori közgyűlést. A negyedik napon (augusztus 4.) János fia Domokos németi bíró emelkedett szóra, aki elmondta a polgárok és a *hospesek* nevében, hogy emberemlékezet óta szabadon átkelhetek Szamosszegen, Csengeren, valamint Szatmár és Németi között. Lackfi András szatmári ispán (1347–1353)⁸³ azonban változtatott ezen: alispánja, Ábrahám fia László vámot vetett ki minden kereskedőre és közlekedőre, akik a Szamoson akartak átkelni. Az alispán nem engedte a polgárokat Szamosszegen átkelni, hanem Csengerbe kényszerítette őket, és ott már a második vámot csikarta ki tőlük, majd Szatmárban egy harmadik vámot is kivetett rájuk, hogy végül átkelhessenek a Szamoson. A szatmári szolgabírák és az esküdt ülnökök azt mondták, hogy Szamosszegen, Csengeren, valamint Szatmár és Németi között⁸⁴ emberemlékezet óta szabadon át lehetett kelni a vám lefizetését követően, és ezt szüntette meg András ispán a háromszori vámfizetés bevezetésével.⁸⁵

Amikor Ravasz István vasvári alispán és a szolgabírák 1358. március 19-én Vas megyei nemesek és nem nemesek számára *generalis congregatió*t („in congregatione nostra generali, de mandato regio literatorio universitatis nobilium et innobilium eiusdem Castriferrei comitatus”) tartottak Vasvárott, Jekul körmendi bíró (*villicus*) egynehány esküdttel megjelent, és bemutatta I. Lajos parancslevelét, mely szerint az uralkodó látta apja, I. Károly kiváltságlevelében, hogy a körmendi *hospesek* Vas és Zala megyékben vámmentességet élveznek, a polgárok azonban arról panaszkodtak a királynak, hogy ennek ellenére vámmal sújtják

⁸⁰ MNL OL DL 31 255 (Anjou oklt. XXXI. 1055. sz.).

⁸¹ AO V. 160–162 (Anjou oklt. XXXI. 1123. sz.).

⁸² A vámszedés érvényesítésére az Anjou-korban a nádori és a megyei közgyűléseket is felhasználták: vagy úgy, hogy megerősítették egy-egy vámszedőhely létezését és birtokosát (például 1347: Anjou oklt. XXXI. 222. sz.), vagy épp ellenkezőleg, kétségbe vonták a vámszedés jogosságát (például 1347: Anjou oklt. XXXI. 347. sz.).

⁸³ Engel 1996: I. 188.

⁸⁴ Vö. Weisz 2013: 111, 351–352, 353–355.

⁸⁵ CD IX/2. 118–119.

őket. Ezért I. Lajos megparancsolta a megyének, hogy a körmendi polgároktól és *hospesektől* javaik után ne szedjenek vámot. A közgyűlés, engedelmeskedve a királynak, elismerte a polgárok vámmentességét, és mindazokat, akik a kiváltság ellenére vámot szednek a körmendiektől, a király általi büntetésre ítélték.⁸⁶ A körmendiek területileg korlátozott vámmentességüket IV. Béla királytól kapták 1244-ben; ezt V. István 1270-ben megerősítette.⁸⁷ Miután 1328. június 2-án I. Károly átírta V. István oklevelét,⁸⁸ június 9-én meghagyta a két megye vámszedőinek, hogy a körmendiektől ne szedjenek vámot,⁸⁹ majd ezt megismételte 1330-ban és 1339-ben, de már kiterjesztve a tiltást a harmincadra is.⁹⁰ I. Károly – vélhetően 1328. évi – kiváltságlevelét a körmendiek bemutatták I. Lajosnak 1354-ben – és vélhetően 1358-ban is –, így a király felszólította a két megye ispánjait és alispánjait kiváltságuk betartására.⁹¹ 1358 szeptemberében, azaz már a Vas megyei közgyűlést követően Erzsébet királynét is felkeresték a körmendiek, aki fia 1354. okleveléhez hasonló tartalmú parancsot intézett a két megye hatóságához.⁹² Azt, hogy Zala megyében tartottak-e ebben az évben megyei közgyűlést, nem tudjuk (bár szinte bizonyosak lehetünk benne, hogy igen), így az sem állítható, hogy a körmendiek azt is felkeresték hasonló okból (bár ez is nyugton gyanítható). A megye hatóságának és nemeseinek részvételével zajlott gyűlések kiváló alkalmat teremthettek egy-egy városnak arra, hogy az adott megyében érvényben lévő kiváltságukat tudatosítsák és elismertessék, főként akkor, ha annak betartása nehézségekbe ütközött, ahogy ez a körmendiek esetében is feltételezhető.

A városok kiváltságaik révén csak földrajzi értelemben tartoztak egy-egy megye területéhez,⁹³ azonban azzal, hogy a város vagy egy városi polgár a város határán kilépve a megyében birtoko(ka)t vagy más jogokat szerzett, a megye szerves részévé vált,⁹⁴ így elkerülhetetlen volt a számára, hogy a megyei és a nádori közgyűléseken megjelenve jogait megvédje, illetőleg ugyanezen alkalmakkor valaki fellépjen velük szemben a megyében bírt birtokaik vagy más jogaik ügyében. Ugyanakkor ez az aktív részvétel mutatható rá arra, hogy a megyében bírt kiváltságaik minél hatékonyabb érvényesítésére is ugyanezek a gyűlések teremtenek lehetőséget – amit szükség esetén a városok ki is használtak. Ez egyrészt okleveleik megerősítésében, másrészt vámmentességi joguk elismertetésében nyilvánult meg. Ezekre egyaránt felhasználták a megyei és a nádori közgyűléseket, ami jól szemlélteti, hogy a közgyűlések többek voltak bíraskodási fórum-

⁸⁶ ÖStA HHStA FA Erdödy, D 210.

⁸⁷ Weisz 2013: 241.

⁸⁸ UB IV. 33–34 (Anjou oklt. XII. 301. sz.).

⁸⁹ Kádas–Skorka–Weisz 2019: 334–335.

⁹⁰ Kádas–Skorka–Weisz 2019: 334–335; ÖStA HHStA FA Erdödy, D128.

⁹¹ AO VI. 177.

⁹² AO VII. 375–376.

⁹³ Vö. Tringli 2009: 513.

⁹⁴ A városok és polgárok késő középkori megyei életére: Kádas 2017: 337–368.

nál.⁹⁵ Jóllehet viszonylag szűkös forrásbázis áll rendelkezésre az Anjou-kori közgyűléseken folyó, városokhoz (vagy polgáraikhoz) kötődő ügyek vizsgálatához, mégis feltűnő, hogy adósság ügyében egyetlen példát vagy nyomot sem talárlunk. Ez nem véletlen. 1375-ben I. Lajos Sopron megye ispánjához, alispánjához és várnagyaihoz intézett oklevelet, melyben megtiltotta, hogy a megye nemesi a soproniakat adósság vagy más ügyben elfogják (*arresto*), és a szolgabírák elé vigyék ítélethozatalra; ehelyett a város szabadsága értelmében a városi bírói szék előtt kellett őket perelniük.⁹⁶ Az uralkodó oklevele aligha lehetett a véletlen műve, a soproniak épp azért fordultak a királyhoz, mert az abban megtiltott dolgok akár többször is megestek, azaz a polgárok tartozásai miatt a megye nemesi a *sedriára* vitték az ügyet.⁹⁷ Nem ez volt az első eset, hogy a király egy város érdekében felszólalt. 1364-ben I. Lajos mindenkinek (főpapoknak, báróknak, ispánoknak, várnagyoknak, nemeseknek, városoknak, szabad falvaknak) megtiltotta, hogy az eperjesieket – ha azok áthaladnak területeiken – mások támadásai, adósságai és kihágásai okán („pro effensis [!], debitis et excessibus aliorum”) feltartóztassák, dolgaikat lefoglalják és felettük ítélkezzenek. Ha bárkinek keresete lenne ellenük, akkor az ügyet a város szabadságának megfelelően a város bírása és esküdtsége elé vigye – szövege a királyi utasítás.⁹⁸ Igaz, ez esetben nincs szó a *sedriára* történő citálásról, mégis a városokon és a szabad falvakon kívül, ahol az ítéletet hozhatta a helyi bíró, a többi címzett esetében leginkább ezt sejtethetjük: ők igazukért a *sedriához* fordulhattak, vagy ők maguk ítélkezhetek. Kassa 1347. évi kiváltságlevelében már más városokhoz hasonlóan kapta meg ezt a kiváltságot: sem személyüket, sem javaikat vagy birtokaikat nem lehetett lefoglalni, és felettük külső bíróság nem ítélkezhetett.⁹⁹ Ha kiváltságlevelük ezt a passzust nem tartalmazta, a városok arra törekedtek, hogy erre vonatkozó privilégiumot szerezzenek. Ennek fényében az eperjesiek vagy a soproniak tiltakozása felettébb érthető, ugyanakkor bizonyosra vehető, hogy létező gyakorlat ellenében lépett fel. És jóllehet ilyen forrás nyomára nem sikerült bukkanni az Anjou-korból, de szinte bizonyosra vehető, hogy a városok vagy polgáraik egy megyei személy tartozása miatt a *sedriához* fordultak. Sőt, ez akár más ügyekben is előfordulhatott. Szintén a kassai kiváltságlevele szerint a Kassáról valamely nemeshez menekülő tolvajt, útonállót vagy gonosztevőt a nemes nem büntathatta el, hanem át kellett adnia igazságszolgáltatás céljából a városnak. Ha azonban ezt nem tette meg, akkor a nemes felett a megyéspánnak kellett a város sérelmét orvosolva

⁹⁵ Tringli István szerint a közgyűléseken kizárólag bíraskodás folyt, még akkor is, ha megyei rendelet alkotására is sor kerülhetett rajtuk (Tringli 2013: 171, 2017: 23). C. Tóth Norbert a nádori közgyűlés helyett a bírói közgyűlés kifejezést tartaná helyesebbnek, amely jobban szemléltetné a közgyűlések célját (C. Tóth 2008: 117).

⁹⁶ Házi (szerk.) 1921–1943: I/1. 169–170.

⁹⁷ A *sedriához* és a *sedrián* bonyolított ügyekhez: Csukovits 1997: 363–386; C. Tóth 2008: 83–107; Kádas 2019: 36–41.

⁹⁸ MNL OL DF 228 502 (Anjou okl. XLVIII. 458. sz.). Ezen rendelkezését I. Lajos 1374-ben is megismételte (MNL OL DF 228 486).

⁹⁹ Például Kassa 1347. évi kiváltságlevele: VMMS I. 155.

igazságot szolgáltatnia,¹⁰⁰ minden bizonnyal azt követően, hogy a város hozzá fordult – ezt akár a *sedrián* is megtehetette. Mindezekon felül természetesen olyan ügyekben, melyek során akár a város, akár polgára a megyében birtokosként járt el és az a *sedriára* tartozott, avagy a megyében birtokos személlyel szemben kívánt fellépni, bármikor megjelenhetett a megye hatósága előtt, ahogy a megyei és a nádori közgyűléseken is.

A városok képviselőinek jelenléte a szórványos adatok ellenére is jól kimutatható az Anjou-kori országos gyűléseken. Ezeket használták fel arra, hogy kiváltságait megerősítsék, avagy újakat nyerjenek el, problémáikat az uralkodó elé tárják, ugyanakkor akár a város és egy városon kívüli terület közötti ítélelhozzatalra is helyet adhattak. Jóllehet a város és a benne élő városi polgárok mentesek voltak akár a nádor, akár a megyésispán joghatósága alól, így az általuk tartott gyűlések alól is, ez kizárólag polgári létükre vonatkozott. Amint a városon kívül nemesi birtokokat szereztek, az ezekkel kapcsolatos ügyekben már nem bújhattak városi privilégiumuk mögé – sőt, ha őket érte ezzel kapcsolatban sérelem, ez nem is állt érdekükben. Azaz nemcsak ellenük lehetett e gyűléseken fellépni, hanem ők maguk is kérhettek jogorvoslatot: akár a város, akár polgára, megyei birtokai, tulajdonai ügyében. A nádori és a megyei közgyűléseket ugyanakkor a városi terület arra is kihasználta, hogy kiváltságaik, jelesül vámmentességük érvényesítését biztosítsák, illetve elismertessék azt az adott gyűléseken részt vevő megyével, illetőleg megyékkel, avagy bemutassák a vámszedésben bekövetkező jogtalanságokat. Jóllehet a fenti esetekben csak olyan adatokkal rendelkezünk, melyek az adott megye területén érvényes vámmentességre vonatkoztak, nem lehet kétségünk afelől, hogy az országos vámmentességüket érintő sérelem esetén is felléptek ez ellen legalább saját megyéjükben, illetve nádori közgyűlés alkalmával a szomszédos megyében. Igaz, ez esetben az országos gyűléskor is hangot adhattak panaszainknak.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF).

Diplomatikai Levéltár (DL).

Österreichisches Staatsarchiv Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Wien (ÖStA HHStA)

Sonderbestände, Familienarchiv Erdödy (FA).

Anjou oklt.: Almási Tibor – Blazovich László – B. Halász Éva – Géczi Lajos – Kristó Gyula – Papp Róbert – Piti Ferenc – Sebők Ferenc – Teiszler Éva – Tóth Ildikó (szerk.): *Anjou-kori oklevéltár*. I–XLVII, Budapest–Szeged, 1990–2018.

AO: Nagy Imre – Tasnádi Nagy Gyula (szerk.): *Anjoukori okmánytár I–VII*. Budapest, 1878–1920.

¹⁰⁰ VMMS I. 155.

- ÁÚO: Wenzel Gusztáv (szerk.): *Árpádkori új okmánytár*. I–XII. Pest–Budapest, 1860–1874.
- CD: Fejér György (ed.): *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. I–XI. Budae, 1829–1844.
- Dóry Ferenc – Kammerer Ernő – Lukcsics Pál – Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső (szerk.) 1871–1931: *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*. I–XII. Budapest.
- Dreska Gábor (szerk.) 2007: *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára I. (1244–1398)*. Győr.
- EFHU III/2: Kubinyi, András – Jánosi, Monika – Kovács, Péter E. – Köblös, József – Tringli, István (eds): *Elenchus fontium historiae urbanae*. III/2. Budapest, 1997.
- Házi Jenő (szerk.) 1921–1943: *Sopron szabad királyi város története*. I/1–II/6. Sopron.
- HO: Ipolyi Arnold – Nagy Imre – Paur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső (szerk.): *Hazai okmánytár*. I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891.
- Iványi Béla (szerk.) 1931–1932: *Eperjes szabad királyi város levéltára. 1245–1526*. I–II. Szeged.
- MES: Knauz, Ferenc – Dedek, Lajos – Dreska, Gábor – Érszegi, Géza – Hegedűs, András – Neumann, Tibor – Szovák, Kornél – Tringli, István (eds): *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. I–IV. Esztergom–Budapest, 1874–1999.
- Nagy Imre (szerk.) 1889–1891: *Sopron vármegye története. Oklevéltár*. I–II. Sopron.
- RA: Szentpétery Imre – Borsa Iván (szerk.): *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I–II. Budapest, 1923–1987.
- RP: Szócs Tibor (szerk.): *Az Árpád-kori nádorok és helyetteseik okleveleinek kritikai jegyzéke. Regesta palatinorum et vices gerentium tempore regum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. Budapest, 2012.
- UB: Wagner, Hans – Lindeck-Pozza, Irmtraut (Hgg.): *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg*. I–IV. Wien–Graz–Köln, 1955–1985.
- VMMS I: Juck, Lubomír (ed.): *Výsady miest a mesteciek na Slovensku I. 1238–1350*. Bratislava, 1984.
- ZsO: Borsa Iván – C. Tóth Norbert – Lakatos Bálint – Mályusz Elemér – Mikó Gábor – Neumann Tibor (szerk.): *Zsigmondkori Oklevéltár*. I–XIII. Budapest, 1951–2017.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Békefi Remig 1891: *A pilisi apátság története I. 1184–1541*. Pécs.
- Csukovits Enikő 1997: Sedriahelyek – megyeszékhelyek a középkorban. *Történelmi Szemle* (39.) 3–4. 363–386.
- Engel Pál 1996: *Magyarország világi archontológiája 1301–1457*. I–II. Budapest.
- Gábor Gyula 1908: *A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt*. Budapest.
- H. Németh István 2013: A szabad királyi városok a 16–17. századi országgyűléseken. In: Dobszay Tamás – Forgó András – ifj. Bertényi Iván – Pálffy Géza – Rácz György – Szijártó M. István (szerk.): *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig*. Budapest, 144–161.

- Holub József 1929: *Zala megye története a középkorban*. I. Pécs.
- Holub, Joseph 1958: La représentation politique en Hongrie au Moyen Age. In: *Xe Congrès international des sciences historiques, Rome 1955. Études présentées à la Commission pour l'histoire des assemblées d'États. XVIII*. Louvain–Paris, 77–121.
- Istványi Géza 1939: A generalis congregatio I. *Levéltári Közlemények* (17.) 1. 50–83.
- Kádas István 2017: Kölcsönös haszon. Eperjes, Bártfa városok és a Sáros megyei kismemesség a középkor végén. In: Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka (szerk.) 2017: *Hatalom, adó, jog. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések.) Budapest, 337–368.
- Kádas István 2019: A megye rendje a késő középkori Magyarországon. In: Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A rendőrakadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti tanulmányok*. Budapest, 35–52.
- Kádas István – Skorka Renáta – Weisz Boglárka 2019: Kereskedelmi források a középkori magyar gazdaság szolgálatában. *Történelmi Szemle* (61.) 2. 329–337.
- Kovács Viktória 2016: A pozsonyiak vámentessége az Anjou- és a Zsigmond-korban. In: Weisz Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a középkorról*. Budapest, 341–366.
- Surányi Bálint 1964: Pozsonyi bíródinasztiák a XIII–XIV. században. *Levéltári Közlemények* (35.) 2. 173–186.
- Szócs Tibor 2014: *A nádori intézmény korai története 1000–1342*. Budapest.
- Szűcs Jenő 1993: Sárospatak kezdetei és a pataki erdőuralom. *Történelmi Szemle* (35.) 1–2. 1–58.
- C. Tóth Norbert 2008: *Szabolcs megye működése a Zsigmond-korban*. Nyíregyháza.
- C. Tóth Norbert 2019: *A „korai rendiség” és a „rendi állam” között – országgyűlések 1301–1440 között*. (Megjelenés alatt.)
- Tringli István 2009: Megyék a középkori Magyarországon. In: Neumann Tibor – Rácz György (szerk.): *Honoris causa. Tanulmányok Engel Pál tiszteletére*. Budapest–Piliscsaba, 487–518.
- Tringli István 2013: Le contee in Ungheria nel periodo degli Angiò. In: Csukovits, Enikő (ed.): *L'Ungheria angioina*. Roma, 139–178.
- Tringli István 2017: *Szokás és szabadság. Tanulmányok a középkori magyar jogszokások és kiváltságok történetéhez*. Budapest.
- Weisz Boglárka 2013: *A királyketteje és az ispán harmada. Vámok és vámszedés Magyarországon a középkor első felében*. Budapest.
- Weisz Boglárka 2016: A tárnokmester jogköre az Anjou-korban. In: Weisz Boglárka (szerk.): *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. (Magyar Történelmi Emlékek – Értekezések.) Budapest, 181–200.
- Zsoldos Attila 2003: Az özvegy és a szolgabírák. *Századok* (137.) 4. 783–808.
- Zsoldos Attila – Neumann Tibor 2010: *Székesfehérvár középkori kiváltságai*. Székesfehérvár.
- Zsoldos Attila 2018: A gyűlések rendje. In: Draskóczy István – Varga Júlia – Vidi Vilmos (szerk.): *Universitas – Historia. Tanulmányok a 70 éves Szőgi László tiszteletére*. Budapest, 615–625.